1. ÜNİTE
İSLAMİYET ÖNCESİ ARAP YARIMADASI

KAVRAMLAR

Siyer, tevhid, hanif, şirk, cahiliye, bedevi, hadari, Dârünnedve, harem, muallakat, ficar.

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- İslam'ı anlamada Peygamberimizin hayatını öğrenmenin önemi,
- Peygamberimizi tanımada siyer ilminin temel kaynaklarını ve kavramlarını tanımanın önemi,
- İslamiyet öncesi Arap Yarımadası'nın coğrafi, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik yapısı ve dinî özellikleri,
- Cahiliye kavramı ve cahiliye zihniyetinin genel özellikleri,
- İslamiyet öncesi Hicaz'ın tarihi; dinî, sosyal ve kültürel hayatı.

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. *"Benden nasıl görüyorsanız siz de namazı öyle kılın."* (Buhârî, Ezan, 18.) hadisinden ne anlıyorsunuz?
2. Hz. Peygamber'in hayatını anlatan kaynaklardan hangilerini biliyorsunuz?
3. Arap Yarımadası'nın tebliğin merkezi olmasının sebepleri neler olabilir?
4. Arif Nihat Asya'nın Naat'ında yer alan "Ebu Leheb ölmedi ya Muhammed, Ebu Cehil kıtalar dolaşıyor." mısralarında anlatılmak istenen düşünce nedir?
5. Mekke'nin kuruluşu ve Kâbe'nin inşası hakkında neler biliyorsunuz?

1. Peygamberimizin Hayatını Öğrenmenin Önemi

Yüce Allah, ilk insan olarak yarattığı Hz. Âdem'e eşyanın isimlerini öğreterek onu meleklerden üstün bir konuma getirmiştir. Aynı zamanda insanı yeryüzünde kendisinin halifesi kılarak ona büyük bir sorumluluk yüklemiştir.[1] İnsanın halifeliği, dünyada Allah'ın(c.c.)* iradesine uygun yaşamak ve O'nun emirleri doğrultusunda hareket etmek anlamına gelir.[2] Ancak insan, bu büyük sorumluluğu sadece kendi bildiklerinden yola çıkarak yerine getiremez. Bu sebeple Allah(c.c.), insanları kendi hâline bırakmamış, onlar arasından peygamberler göndermiştir. İnsanlık tarihinde kendisine peygamber gelmeyen hiçbir toplum olmadığını bildiren[3] Cenab-ı Hak, Hz. Muhammed'i de(s.a.v.)** son peygamber olarak göndermiştir. Bu yüzden onun getirdiği emir ve yasaklar yalnızca gönderildiği toplum için değil, kendisinden sonra yaşayacak olan bütün insanlık için de bağlayıcıdır.

Görsel 1.1: *Ahzâb suresi, 21. ayet (Hat: Ali Hüsrevoğlu)*

Müminler, yaratılış gayesine uygun olarak Allah'a(c.c.) kulluk görevini hakkıyla yerine getirebilmek için Hz. Muhammed'in(s.a.v.) rehberliğine muhtaçtır. Allah'ın(c.c.) emirlerinin ilk muhatabı olan Hz. Peygamber; gönderilen emirleri en doğru şekilde uygulamış, gerektiğinde açıklamalar yapmıştır. Kur'an-ı Kerim'de ayrıntılarıyla yer almayan bir kısım hususlar Allah Resulü'nün(s.a.v.) izah ve uygulamalarıyla açıklığa kavuşmuştur. Öyle ki bazı ibadetleri Peygamberimizin(s.a.v.) sünneti olmaksızın sadece ayetlere bakarak yerine getirmek mümkün değildir. Bunun yanında din yalnızca belirlenmiş ibadetlerden ibaret de değildir. Rabbimiz yüce kitabımızda Müslümanların sahip olması gereken ahlaki erdemleri ve uzak durması gereken kötü davranışları da açıkça belirtmiştir. Ahlakı Kur'an olan Peygamberimiz(s.a.v.), Cenab-ı Hakkın çizdiği sınırlara tam anlamıyla riayet etmiş, Müslümanlar için bir "üsve-i hasene" olmuştur.[4]

Müslümanlar, kâmil insan olabilmek için Peygamber Efendimizin rehberliğine ihtiyaç duyar. Bu sebeple Hz. Peygamber'in hayatını sahih kaynaklardan doğru bir şekilde öğrenmek gerekmektedir. "İbadetleri nasıl yerine getirirdi, düşmanlarıyla nasıl mücadele ederdi, günlük hayatı nasıldı, haksızlıklar karşısında nasıl davranırdı, üzüldüğünde ne yapardı, nasıl bir eşti, nasıl bir babaydı, neye güler neye ağlardı?" gibi birçok soru ancak onun hayatı öğrenildiğinde cevaplanabilir.

YORUMLAYALIM

"Andolsun ki Resulullah; sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir."

(Ahzâb suresi, 21. ayet.)

Yukarıdaki ayet-i kerimeyi Peygamberimizin(s.a.v.) hayatını öğrenmenin önemi açısından yorumlayınız.

1 bk. Bakara suresi, 30-33. ayetler.
2 bk. Kur'an Yolu, C 1, s. 101.
3 bk. İsrâ suresi, 15. ayet.
4 bk. Ahzâb suresi, 21. ayet; Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 139.
* Celle celalühü: O'nun şanı yücedir.
** Sallallahu aleyhi vesellem: Allah'ın salat ve selamı onun üzerine olsun.

Sevgili Peygamberimizin yaşamı günümüzde bütün insanların muhtaç olduğu inceliklerle doludur. Bu inceliklerden nasiplenmek için öncelikle onlardan haberdar olmak gerekir. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in(s.a.v.) hayatını öğrenmek, her Müslüman için ihmal edilemeyecek bir mesuliyettir. Bu, esas gayenin ancak ilk adımı olur. Asıl maksat ise öğrendiklerimizi uygulamak ve yaşantımızı Peygamber Efendimizin yaşantısına yaklaştırmaktır. Rabbimiz de **"(Resulüm!) de ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın..."**[5] buyurarak bize bunu emretmektedir. Bu ve benzeri ayetlerin konuya atfettiği önem ve değer Müslümanların Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyetine duyduğu ilgiyi canlı tutmuştur. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın torunu "Babam bize Resulullah'ın meğâzisini öğretir, 'Sakın bunu öğretmeyi ihmal etmeyin' derdi."[6] Bu söz sahabenin Kur'an öğretimine gösterdiği gayreti siyer öğretimine de gösterdiğini açıkça ortaya koyar. Sahabeden gelen bu anlayış tüm Müslümanlara örnek olacak mahiyettedir.

Derkenar

Siyer Kaynağı Olarak Hadis Külliyatı

Sahih ve güvenilir hadislerin büyük bir kısmını ihtiva eden altı hadis kitabına **Kütüb-i Sitte**, üç eser ilavesiyle oluşan meşhur dokuz hadis kitabına ise **Kütüb-i Tis'a** denir.

1. Buhârî: **el-Câmiu's-sahih**
2. Müslim: **el-Câmiu's-sahih**
3. Ebu Dâvûd: **es-Sünen**
4. Nesâî: **es-Sünen**
5. Tirmizî: **es-Sünen**
6. İbn Mâce: **es-Sünen**
7. Dârimî: **es-Sünen**
8. İmam Mâlik: **el-Muvatta**
9. Ahmed b. Hanbel: **el-Müsned**

2. Siyer İlminin Temel Kavramları ve Kaynakları

Siyer kavramı; hâl, tutum, davranış, âdet, bir kimsenin ahlakı ve hayat hikâyesi gibi anlamlara gelen **sîret** kelimesinin çoğuludur. **Siyer** ise Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar hayatını ve şahsiyetini, ahlak ve şemailini, tebliğ faaliyetlerini, siyasi ve askerî mücadelelerini konu alan ilim dalıdır.[7] Bu alanda yazılan eserlere **"Siyer-i Nebi"**, **"es-Siretü'n-Nebeviyye"** veya kısaca **"Siyer"** adı verilir. Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar olan dönemi konu edindiği için aslında İslam tarihinin bir parçası olan siyer ilmi, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini ele aldığından hadis ilmiyle de alakalıdır.

Başlangıçta siyer ile aynı anlamda kullanılan meğâzî kavramı, daha sonraları Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerini anlatan kitaplara da isim olmuştur. Dolayısıyla siyer daha umumi, meğâzî ise daha hususi bir anlam ifade etmektedir. Aslında Hz. Peygamber'in Medine Dönemi'ndeki askerî faaliyetlerini kendine konu edinen bir ilim dalı olan **meğâzî**, savaş hukuku ve diplomatik ilişkiler açısından da son derece önemli bilgiler içermektedir.[8]

Siyer ilminin doğuşunu etkileyen unsurların başında Müslümanların Resulullah'ın(s.a.v.) örnek ve model insan olma vasıflarını sonraki nesillere aktarma arzusu gelmektedir. Kur'an'ın Hz. Peygamber'e tabi olmayı emreden ayetleri de Müslümanları siyer araştırmalarına teşvik etmiştir. Bu sebeple Resul-i Ekrem'in vefatından sonra sahabi çocukları başta olmak üzere Tabiin Dönemi'nde yetişen birçok kişi siyer ve meğâzî sahasındaki çalışmalara büyük katkılarda bulunmuştur.

Hz. Peygamber'in hayatına dair bilgi veren en sahih kaynak olma özelliğinden dolayı **Kur'an-ı Kerim,** siyer ve meğâzî ilminin esas kaynağıdır. Nübüvvet, menâkıb, meğâzî ve cihat gibi konuları ihtiva etmesi sebebiyle hadisler de bu ilme kaynaklık eder.

5 Âl-i İmrân suresi, 31. ayet.
6 İbn Kesîr, es-Sîre, C 1, s. 428.
7 Mustafa Fayda, "Siyer ve Meğâzî", DİA, C 37, s. 319.
8 bk. Mustafa Fayda, "Siyer ve Meğâzî", DİA, C 37, s. 319-320.

Siyer kitaplarına günümüzde bilinen şeklini veren ilk tarihçi Muhammed b. İshâk'tır (öl. 151/768). Müellif, çoğu sahabi çocuğu olan yüz kadar Medineliden ve birçok râviden hadis, siyer ve meğâzî ile ilgili bilgileri derleyip tasnif ederek **Sîretü İbn İshâk** isimli eseri kaleme almıştır. Bütünüyle zamanımıza ulaşamayan bu eseri **İbn Hişâm** (öl. 218/833), **es-Sîretü'n-nebeviyye** adlı kitabının içine almıştır.

Hicri ikinci asırda siyer ve meğâzî sahasında eser verenlerden **Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî** (öl. 207/823), **Kitâbü'l-meğâzî** isimli eserinde Resulullah'ın(s.a.v.) Medine Dönemi'ndeki gazve ve seriyyelerini ele almıştır. Bütün bu çalışmalar daha sonra siyer, meğâzî, tabakât ve tarih adıyla telif edilecek eserlerin temel kaynağı olmuştur.

***Görsel 1.2:** İslam tarihi ve siyer kaynakları*

Biyografi de denilen **tabakât** kitaplarının ilk müellifi, Vâkıdî'nin talebesi olan **İbn Sa'd'**dır (öl. 230/845). **et-Tabakâtü'l-kübrâ** ismi verilen eserin bugün basılan nüshasında ilk cildi siyer konularını ihtiva eder. Diğer ciltlerinde ise sahabi, tabiin, tebeu't-tabiin ve ardından gelen neslin biyografilerine yer verilmiş, son cildi hanım sahabilere ayrılmıştır.

Bir kabileye mensup olmayı ifade eden ensab kavramı, soy anlamına gelen nesep kelimesinin çoğuludur. Cahiliye Dönemi'nde önemli olan ensab bilgisi, Peygamber Efendimizin *"Akrabalık bağlarınızı sürdürmenizi temin edecek kadar nesep-lerinizi öğreniniz."*[9] sözleriyle kendine has metodu ve eserleri olan bir ilim dalı hâline gelmiştir. **Belâzürî'**nin (öl. 279/892) **Ensâbü'l-eşrâf'**ı kabile esasına göre düzenlenmiş bir kitaptır. Eser Hz. Nuh'tan itibaren Arapların soyuna ve sırasıyla Hz. Muhammed'in(s.a.v.) dedelerine yer vererek Peygamberimizin(s.a.v.) hayatını anlatır.

İbn Cerîr et-Taberî'nin (öl. 310/923) **Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk (Taberî Tarihi)** adlı eseri Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine dönemlerini oldukça geniş biçimde kronolojik olarak ele almaktadır. **İbnü'l-Esîr** (öl. 630/1233), **el-Kâmil fi't-târîh** ve **İbn Kesîr** (öl. 774/1373), **el-Bidâye ve'n-nihâye** isimli eserlerinde Hz. Peygamber'in hayatı, Mekke ve Medine'deki faaliyetleri hakkında geniş bilgi vermişlerdir. **Ezrakî**'nin (ö. 250/864) **Ahbâru Mekke** isimli eseri siyer ve meğâzî haberlerine genişçe yer veren şehir tarihlerinin başında gelir.[10]

İbn Abdilberr'in (öl. 463/1071) **el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-ashâb,** İbnü'l-Esîr'in (öl. 630/1233) **Üsdü'l-ğâbe fî Ma'rifeti's-sahabe,** İbn Hacer'in (öl. 852/1372) **el-İsâbe fî Temyizi's-sahabe** isimli eserleri sahabeyi anlatan eserlerdir. Bunlarda da siyere dair birçok bilgi bulmak mümkümdür.

MÜELLİF	ESER
İbn İshâk	Sîretü İbn İshâk
İbn Hişâm	es-Sîretü'n-nebeviyye
el-Vâkıdî	Kitâbü'l-meğâzî
İbn Sa'd	et-Tabakâtü'l-kübrâ
Belâzürî	Ensâbü'l-eşrâf
et-Taberî	Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk
İbnü'l-Esîr	el-Kâmil fi't-târîh
İbn Kesîr	el-Bidâye ve'n-nihâye
Ezrakî	Ahbâru Mekke

9 Tirmizî, Birr ve Sıla, 49; Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 2, s. 347.
10 bk. Mustafa Fayda, "Siyer ve Meğâzî", DİA, C 37, s. 321-323.

EŞLEŞTİRELİM

Aşağıdaki konular ile verilen siyer kaynaklarını araştırmaya uygunluk açısından eşleştiriniz.

1	Fâtıma bnt. Esed		Vâkıdî / Kitâbü'l-meğâzî
2	Hz. Peygamber'in hicreti		Kütüb-i Tis'a
3	Hendek Savaşı		Ezrakî / Ahbâru Mekke
4	Kâbe'nin yapılması		İbn Hacer / el-İsâbe fî Temyizi's-sahabe
5	Bilâl b. Rebah'ın hayatı		Taberî / Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk
6	Hz. İbrahim'in tevhid mücadelesi		İbn Hişâm / es-Sîretü'n-nebeviyye
7	İmanla ilgili hadisler		İbn Sa'd / et-Tabakâtü'l-kübrâ (Son Cilt)

Hz. Peygamber'in dış görünüşü, yaşayışı, şahsi hayatı gibi beşerî yönünü anlatan eserlere **şemâil** ve **hilye** adı verilmiştir. **Tirmizî** (öl. 279/892) ilk defa şemâil terimini bu anlamda kullanarak **Kitâbü'ş-şemâîl** adlı eserini yazmıştır. Birçok âlim bu kitabın şerhlerini yaparak geniş bir literatürün oluşmasını ve konuyla ilgili başka eserlerin telifini sağlamıştır.[11]

Hz. Muhammed'in(s.a.v.) nübüvvetini inkâr edenlerin iddia ve isnatlarına cevap vermek amacıyla yazılan aynı zamanda peygamberlik alâmetlerini anlatan eserlere **Delâilü'n-nübüvve** adı verilmiştir.[12] Bu ismi taşıyan eserlerin en önemlilerini **Ebu Nuaym el-İsfahânî** (öl. 430/1038) ve **Ebû Bekir el-Beyhakî** (öl. 458/1066) yazmıştır.

İslam tarihi ve siyerin temel kaynakları üniversite ve araştırma kütüphanelerinde yer almaktadır. Bu eserlerden bir kısmı Türkçeye tercüme edilmiş olup istifademize sunulmuştur.

Harita 1.1
İslam'ın ilk yıllarında Arap Yarımadası'nın siyasi durumu

3. İslamiyet Öncesi Arap Yarımadası'na Genel Bakış

Arap Yarımadası; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği Güneybatı Asya'nın güneyinde yer alır. Doğudan Uman ve Basra körfezleri, güneyden Aden Körfezi ve Arap Denizi, batıdan da Kızıldeniz ve Akabe körfezleriyle doğal sınırları çizilmiştir. Yarımada'nın iki büyük çölünden Nüfûd kuzeyde, Rub'ulhâlî ise güneyde yer alır. Arabistan coğrafyasının ekseriyeti sıcak ve kurak bir iklime sahiptir. Sıcaklık kuzeyden güneye doğru inildikçe artar. Bununla birlikte güney kesimi aldığı yağışlar sebebiyle doğal bitki örtüsü açısından zengin bir görünüme sahiptir.[13]

11 Ali Yardım, Peygamberimizin Şemâili, s. 42-43.
12 Yusuf Şevki Yavuz, "Delâilü'n-nübüvve", DİA, C 9, s. 115-117.
13 Kudret Büyükcoşkun, "Arabistan", DİA, C 3, s. 248-250.

Arap Yarımadası'nın Sâmî ırkın anavatanı olduğu, bu soy mensuplarının milattan önce dört bininci yıldan itibaren çeşitli ülkelere göç ederek oralarda devletler kurdukları kabul edilmektedir. Arabistan; kuzey, güney ve Hicaz olmak üzere üç coğrafi bölgeye ayrılır. Güney Arabistan'da Main, Sebe ve Himyer; Kuzey Arabistan'da ise Nabâtî, Tedmür, Gassânî ve Hîre devletleri kurulmuştur. Şüphesiz Yarımada'nın İslam tarihi açısından en önemli bölgesi Hicaz'ı içinde bulunduran Orta Arabistan'dır. Bölgenin en önemli şehirleri ise Mekke, Yesrib ve Taif'tir. Güney ve Kuzey Arabistan'daki yerleşik hayatın aksine Hicaz'da coğrafi yapıdan kaynaklanan bedevi hayat hâkimdir.[14]

Hz. Muhammed'in(s.a.v.) doğduğu, yetiştiği ve peygamber olarak gönderildiği coğrafyanın siyasi, dinî, sosyal ve kültürel yapısının bilinmesi, tebliğ sürecinin daha iyi kavranması için gereklidir. İslam'ın dünyaya yayıldığı merkez olan Arap Yarımadası'nın tarihini bilmenin olayları anlamada daha geniş bir ufuk kazandıracağı muhakkaktır.

3.1. Dinî Hayat

İslam'dan önceki Arapların dinleri hakkındaki bilgiler, bölgede yaşamış halklardan kalan kitabelere dayanmaktadır. Cahiliye Dönemi'ndeki müşrik Arapların dinleri hakkındaki en güvenilir bilgiyi veren kaynak ise Kur'an-ı Kerim'dir. Pek çok kadim inanç sisteminin yaşadığı Arap Yarımadası'nda özellikle Yahudilik, Hristiyanlık, Mecûsîlik, Sâbiîlik, putperestlik ve Haniflik inançlarından bahsetmek mümkündür.[15]

Harita 1.2
Cahiliye Dönemi'nde Arap Yarımadası'nın dinî durumu

Yahudilik

Arabistan'da görünen en eski dinlerden biri olan Yahudilik, Filistin'den gelip Hicaz bölgesine sığınmak durumunda kalan Yahudiler vasıtasıyla Arap Yarımadası'na girmiştir. Bâbil sürgününden kaçan Yahudiler, zamanla Suriye sınırlarından Hicaz'a kadar uzanan geniş bir alana yayılmışlardır. Özellikle Yesrib ve Hayber çevresine yerleşen Yahudiler, Medine'de çeşitli kabileler oluşturmuşlardır. Güney Arabistan'a Yahudiliğin girişi ise Yemen ile Medyen arasında ticaret yapan Yahudi tüccarlar vasıtasıyla gerçekleşmiştir.

Yahudilik hem Kuzey hem de Güney Arabistan'a girmiş olmasına rağmen Araplar arasında pek yayılmamıştır. Bu durumu Yahudiliğin millî bir din olması ile açıklamak mümkündür. Zira Yahudiliğe göre İsrailoğulları, güzide ve seçkin kullardır. Bu sebeple diğer milletler onlara nispetle daha aşağı seviyede kabul edilir. Dolayısıyla özgürlüklerine düşkün Araplar, gururlarına dokunan bu durumu kabul etmedikleri için yaşam tarzlarına da uygun olmayan Yahudi inanışını benimsememişlerdir.[16]

Hıristiyanlık

Hıristiyanlık, Yarımada'ya miladi dördüncü asırdan itibaren kuzeyde Suriye, güneyde Habeşistan üzerinden ulaşmıştır. Suriye yoluyla Arabistan'a ulaşan Hıristiyanlar, daha çok Suriye ile Hicaz arasındaki bölgede hayat sürmüşlerdir. Bu yüzden Hıristiyanlık ancak Suriye bölgesindeki Gassânîler ile Irak'taki Lahmiler arasında yayılabilmiş, Hicaz bölgesine ulaşamamıştır. Güney Arabistan'a Hıristiyanlığı götürenler ise bölgeyi iki defa işgal eden Habeşlilerdir. Hıristiyan

14 Hakkı Dursun Yıldız, "Arabistan", DİA, C 3, s. 252-254.
15 bk. Mustafa Çağrıcı, "Arap", DİA, C 3, s. 316-320.
16 Şemsettin Günaltay, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, s. 86-89.

Habeşlilerin Yemen'e hâkim olmasıyla bu din, Necran Arapları arasında yayılmıştır. Fakat Yahudiliği kabul eden bazı Himyer hükümdarları, bölgede yaşayan Hıristiyanlara baskı uygulayarak kendi dinlerini zorla benimsetmeye çalışmışlardır.[17]

Mecûsîlik

Mecûsîlik, dinin esas kurucusu kabul edilen Zerdüşt'ün öğretileri ile eski İran inanç ve gelenekleri-nin karışımından oluşmuş karmaşık bir dindir. Sâsânîlerin siyasi ve askerî gücüyle doğru orantılı olarak gelişen Mecûsîlik daha çok yönetici sınıf ve zenginlerin dini olarak tanınmış ve yayılmıştır.[18] Sâsânîlerin, Mecûsîliği ulusal bir din olarak görmeleri, dinlerini yaymaktan çok siyasi ve ekonomik hâkimiyete önem vermeleri bu dinin Araplar arasında rağbet görmesine engel olmuştur. Bu yüzden siyaseten Sâsânîlere bağlı Hîreliler bile Mecûsîliği değil Hıristiyanlığı kabul etmişlerdi.[19]

Sâbiîlik

Sâbiîlik, eski Bâbil ve İran dinleri ile Yahudi ve Hıristiyanlığa ait inanışlardan müteşekkil bir karışımdır. Kur'an'da da bahsi geçen Sâbiîlik inancının merkezi, Arapların Cezire adını verdikleri bölgede yer alan Harran şehridir. Güney Arapları arasında güneşe ve yıldızlara tapan kabilelerin bulunması Sâbiîliğin Araplarca kabul edildiğini gösterir.[20]

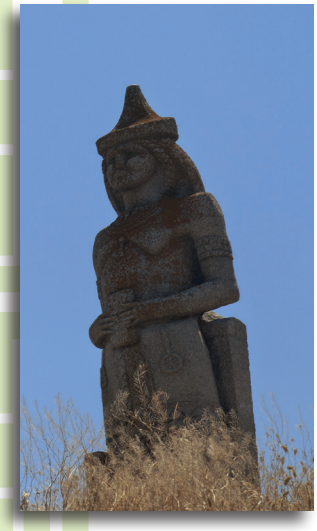

Görsel 1.3: *Cahiliye Dönemi'nde putperestlik yaygındı.*

Putperestlik

Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşa etmesiyle birlikte Mekke, tevhidin merkezi kabul edilmiş ve oğlu İsmail(a.s.)* tarafından bu itikadın devamı sağlanmıştır.[21] Ancak Allah'ın(c.c.) birliği manasına gelen **tevhid**in sembolü olan Kâbe, daha sonra şirkin simgesi olan putlarla doldurulmuştur. Allah'a(c.c.) ortak koşmak anlamına gelen bu davranışı ilk başlatan kişinin Huzâa kabilesinin lideri Amr b. Luhay olduğu kabul edilir. Nitekim o, gittiği Şam bölgesindeki halkın tapmakta olduğu putlardan birini alarak Kâbe'nin etrafına yerleştirmiş böylece Mekkeliler asıl dinlerini unutup putlara tapmaya başlamışlardır. Araplar Kâbe'ye gösterdikleri saygıyı putlara da göstererek zamanla put evleri inşa etmişler, Kâbe gibi buraları da tavaf ederek kurbanlar sunmuşlardır. Putperestliği şirk kabul eden Kur'an'a göre müşrik Araplar, bu yaptıkları ile Allah'ın(c.c.) bağışlamayacağı en büyük günahı işlemiş kabul edilmektedir.[22]

Cahiliye Dönemi müşrik inancına göre tanrıların hoşnutluğunu kazanmak için dua etmek, kurbanlar kesmek ve sadaka vermek gerekir. Bu tür ibadetlerin asıl gayesi; savaşta galip gelmek, sıhhat kazanmak, erkek evlat sahibi olmak için putların yardımını temin etmekti.

Cahiliye Araplarına göre tüm ibadet ve iyilik sadece dünyaya ait isteklerin gerçekleşmesi adına yapılırdı. Zira onların büyük çoğunluğu ahirete inanmayı eskilerin masalları saymaktaydılar. Araplar genelde mabut olarak Allah'ı(c.c.) kabul etmiş olsa da sıkıntı anında O'nunla kendi arasında bağ kurduğuna inandıkları putlara ibadet etmiştir.[23] Uluhiyet ve rububiyette Allah'ın(c.c.) dışında başka varlıklar edinerek **şirk**e bulaşmış olan cahiliye inanışına göre putlar dışında melek, cin ya da tabiat güçlerinden biriyle de uluhiyet ilişkisi kurulabilir. Müşrik Araplar bu sebeplerle Allah(c.c.) katında saygın bir yeri olduğunu kabul ettikleri bu varlıklara da ibadet ediyorlardı. Önemli kararlarını putlarına danışmadan almayan müşrikler, bunu dinî bir vecibe addederlerdi. Onlar putlarına sadece şefaatini umarak değil öfkesinden korunmak için de tazimde bulunurlardı.[24]

17 Şemsettin Günaltay, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, s. 89-94.
18 Şinasi Gündüz, "Mecûsîlik", DİA, C 28, s. 279-280.
19 İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 50.
20 bk. Bakara suresi, 62. ayet; Şemsettin Günaltay, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, s. 83-86.
21 bk. Âl-i İmrân suresi, 96. ayet; Bakara suresi, 125-129. ayetler.
22 bk. Nisâ suresi, 116. ayet; Ahmet Güç, "Putperestlik" , DİA, C 36, s. 366-367.
23 bk. Neml suresi, 67-68. ayetler; bk. Yûnus suresi, 18. ayet.
24 bk. Âdem Apak, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, s. 275-292.

* Aleyhisselam: Allah'ın selamı onun üzerine olsun.

YORUMLAYALIM

Putperest inanca sahip bedevi Arap'ın zihninde ibadet, ruhi gereksinimden ziyade kabile ve geleneğe duyulan hürmet duygusundan kaynaklanıyordu. Cahiliye Devri'nin tanınmış şairi İmrülkays hakkında anlatılan bir vakıa dönemin din anlayışını en güzel şekilde gözler önüne sermektedir.

İmrülkays, babasının öldürülmesi üzerine intikam almaya karar vererek bu kararını danışmak üzere Zülhalase tapınağına gitti. Beyaz taştan yapılmış putun önündeki fal oklarından çekerek kararının doğruluğunu teyit etmek istedi. Ancak fal oklarından üç defa "Bu işten vazgeç!" işaretinin çıkması üzerine sinirlendi ve okları kırarak puta doğru atıp şöyle haykırdı:

"Seni sefil! Öldürülen senin baban olsaydı intikam almama mani olmazdın değil mi?"

(İbnü'l-Kelbî, Kitabu'l-asnâm, s. 46.)

İmrülkays'ın bu davranışına bakarak Arapların putperestlik anlayışını yorumlayınız.

Haniflik

İslam Öncesi Dönem'de Hz. İbrahim'in tebliğ ettiği dinin tevhid boyutuna tâbi olanları ifade etmek için kullanılan **Hanif** kavramı Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: "Ey ehl-i kitap! İbrahim hakkında niçin çekişirsiniz? Hâlbuki Tevrat ve İncil, kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz? İbrahim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman (Hanif) idi; müşriklerden de değildi."[25] İslami kaynaklarda Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Varaka b. Nevfel, Kus b. Sâide ve Ümeyye b. Ebi's-Salt Hanif olarak zikredilen isimlerdendir.[26]

3.2. Siyasi Hayat

Ârâmîler ve İbrânîler gibi Sâmî ırktan olan Araplar, kendi adlarıyla bilinen Yarımada'yı yurt edinmişlerdir. İlk çağlarda yaşayan Araplardan Amâlika, Âd ve Semud gibi sonradan yok olan kavimlere Bâide, İslam'ın ortaya çıkışına kadar varlıklarını koruyanlara da Bâkiye adı verilmiştir. Bâkiye Arapları da yaşadıkları coğrafya ve kültürün doğal bir sonucu olarak güneyli ve kuzeyli olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Adnânî ve Kahtânî olarak da isimlendirilen bu gruplardan soyu Kahtan'a dayananlar Yarımada'nın güney bölümünde tarihte bilinen en eski devlet olan Mainîler'i kurmuşlardır. Bu devletin Yemen'de MÖ 1400 ile 650 yılları arasında hüküm sürmüş oldukları kabul edilir. San'a'nın doğusundaki Main şehrini kendilerine merkez yapan bu devlet, ticaretle uğraşmıştır.[27]

Yemen'de Main Devleti'nden sonra kurulan diğer bir devlet, MÖ 750-115 yılları arasında hüküm sürmüş olan Sebe Krallığı'dır. Başkent Me'rib, kuzeye yapılan ticaretin güneydeki merkezi konumundaydı. Mainîler gibi ticaretle uğraşan Sebeliler güney denizlerinin Fenikelileri olarak deniz ticaretine de hâkimdiler. Medeniyet eşiğinden adım atan ilk Arabistanlılar olarak kabul edilen Sebelilerin fütuhatı ticaret ve alım satım konularında olmuştur.

25 Âl-i İmrân suresi, 65, 67. ayetler.
26 Şaban Kuzgun, "Hanif", DİA, C 16, s. 33-38.
27 bk. Şemsettin Günaltay, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, s. 31-41.

Derkenar

Sâmî: Hz. Nuh'un büyük oğlu Sâm'a nispet edilen kavimler.

İbrânî: İsrailoğullarının da içinde bulunduğu Batı Sâmî kavimler topluluğunun genel adı.

Ârâmî: Yarı göçebe Batı Sâmî kavimlerinden biri.

Amâlika: En eski Arap kabilesi kabul edilen, yarı efsanevi göçebe Sâmî topluluk.

Adnânî: Hz. İbrahim'in oğlu İsmail(a.s.) soyundan geldiği kabul edilen Arap kolu.

Kahtânî: Nesebi, Sâm'ın soyundan geldiği kabul edilen Kahtan'a dayanan güney Araplarının genel adı.

Güney Arabistan'da kurulan devletler içinde en seçkini olan Sebeliler başkent Me'rib'de su tutmak için bir baraj inşa etmişlerdi. Onların ticarette olduğu kadar teknik konularda da hayli gelişmiş olduğu inşa ettikleri bu yapıdan anlaşılmaktadır.[28]

Himyerîler, Sebeliler'in son zamanlarında Güney Arabistan'da kurulan güçlü devletlerden bir diğeridir. MÖ 115 yılında kurulan devlet, MS 525 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Mainîler ve Sebelilerin aksine savaşçı bir millet olan Himyerîler, Sebelilere galip gelerek onların topraklarına hâkim olmuşlardır. Bunun yanında İran ve Habeşlilerle mücadele etmişler, yarım yüzyıl kadar Habeş hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Habeşlilerin bölgeye getirdiği Hıristiyanlığa karşılık Yahudilik, tüccarlar marifetiyle ülkeye girmiş ve Yemen'deki siyasi mücadele, bu iki dinin çatışması üzerinden uzun yıllar devam etmiştir.[29]

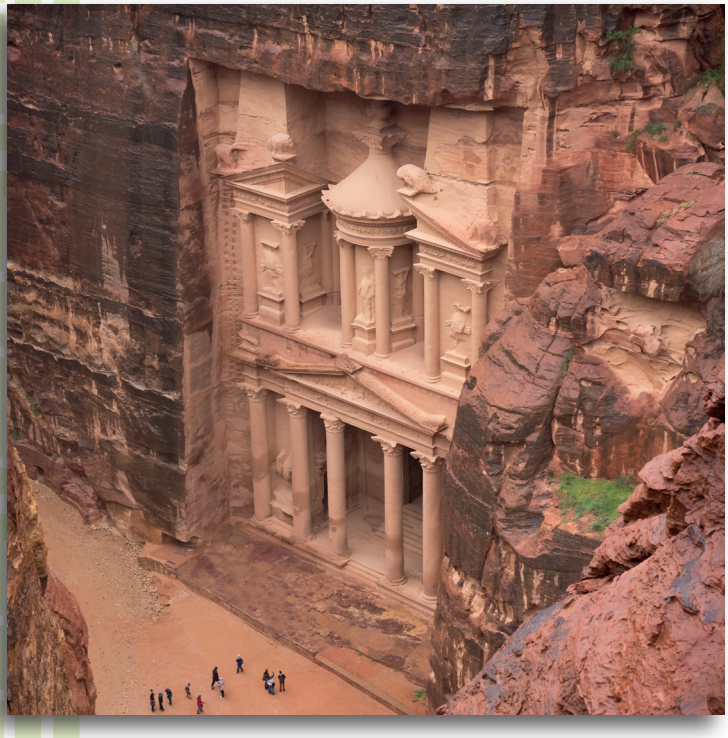

Görsel 1.4: *Antik Petra Kenti'nin günümüze ulaşan kalıntıları*

İslam Öncesi Dönem'de Arap Yarımadası'nın kuzeyinde kurulmuş olan en eski devletlerden biri olan Nabâtîler, MÖ dördüncü yüzyıldan MS 106 yılına kadar Filistin'in güneyinde hüküm sürmüştür. Krallığın merkezi sert kayalara oyulmuş ünlü Petra şehridir. Nabâtîler, hüküm sürdükleri dönem boyunca Roma İmparatorluğu ile çöl arasında tampon görevi üstlenmişlerdir. Nabâtîlerin yıkılması ile birlikte MÖ birinci yüzyıldan itibaren bölgede Palmiralılar gelişip güçlenmiştir. Krallığın merkezi Tedmür şehri olduğundan Tedmürlüler olarak da anılmışlardır. Tedmür ve civarı 634 yılında Halid b. Velid tarafından fethedilmiştir.[30]

Güney Arabistan'da Me'rib Seddi'nin yıkılması ile birlikte Kahtânî Arapları kuzeye göç etmek zorunda kalmışlardı. Değişik kollara ayrılan Kahtânîlerden Suriye bölgesine göç edenler burada Gassanî Devleti'ni kurmuşlardır. Miladi dördüncü asırda büyük güç kazanmış olan Gassanîlerin en önemli merkezi Busra şehri idi. Gassanîler, İslam Sonrası Dönem'de Halid b. Velid tarafından ortadan kaldırılmıştır. Miladi üçüncü asrın ikinci yarısında kuzeyde devlet kurmuş olan diğer Kahtânî Arapları da Lahmîlerdir. Kadim bir şehir olan Hîre'yi başkent yapmış olmalarından dolayı bu isimle de anılan Lahmîler, uzun bir dönem kendilerini Bizans İmparatorluğu'na karşı akıncı güç olarak kullanan İran kisralarının nüfuzu altında yaşamışlardır. Hîre, İslam ordularının doğu fetihleri sırasında 633'te İslam idaresine geçmiştir.[31]

Soyu İbrahim ve İsmail'e(a.s.) dayandırılan Adnânî Arapları ise Hicaz bölgesini yurt edinmiştir. Arap Yarımadası'nın bu orta kesimi, Kuzey ve Güney Arabistan'ın aksine Bizans ve Sâsânîlerin ilgisini çekmemiştir. Hicaz'ın askerî harekât için zorluk oluşturan çöl ve dağlık yapısını aşmaya değecek bir tabii zenginliğe sahip olmaması, işgalci devletleri buradan uzak tutmuştur. Dolayısıyla Hicaz, İslam'ın doğuşuna kadar Arap Yarımadası'nın en bakir ve bağımsız bölgesi olarak kalmıştır.[32]

28 Philip K. Hitti, Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, C 1, s. 79-85.
29 bk. Mahmut Kelpetin, İslam Öncesi Kuzey ve Güney Arabistan, s. 80-106.
30 bk. Âdem Apak, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, s. 40-54.
31 Şemsettin Günaltay, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, s. 44-47.
32 Âdem Apak, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, s. 71.

3.3. Sosyal Hayat

İslam Öncesi Dönem'de sosyal ve kültürel hayat, cahiliye kavramı ile yakından ilgilidir. **Cahiliye** ifadesi ile Arapların İslam'dan önceki dönemleri kastedilmektedir. Bu döneme cahiliye denilmesi ile ilgili olarak iki yaklaşım bulunmaktadır: İlki, kelimenin sözlük karşılığı olarak bilgisizlik, ikincisi hilm kelimesinin zıddı olmasıdır. Hilm, sabır ile hareket ederek intikam duygularından vazgeçmeyi ve nefsi kontrol altına almayı ifade etmektedir. Dönemin cahiliye olarak adlandırılması açısından ikinci yaklaşım daha uygundur. Bu anlamdan hareketle cahil; "vahiy kültüründen yoksun, körü körüne atalarının batıl yolunu takip eden, arzularının esiri, tabiî içgüdülerini takip eden, şiddet taraftarı ve aceleci bir karaktere sahip kimse" olarak tanımlanır. Allah Teâlâ bu hususta **"Bunu kendilerine akılları mı emrediyor, yoksa onlar azgın bir topluluk mudur?"**[33] buyurmuştur. Böylece Cahiliye Dönemi'nin genel karakteri olarak Arapların çevrelerinde yaşayan topluluklara nispetle medeniyet bakımından geri kalmaları, bedevi yaşama tarzının kendilerine hâkim olması, kötülük yapmaktan kendilerini alıkoyacak bir dine sahip olmamaları anlaşılabilir.

Araplar yaşayış tarzları bakımından bedevi ve hadari olarak iki kısımda değerlendirilmiştir. Kısıtlı tabiat koşulları içinde çölde konargöçer olarak geçimini sağlayan insanlara **bedevi** denilir. Bu insanlar zorlu şartların bir sonucu olarak kaba, saldırgan ve şiddete yatkın insanlardı. Nadiren yağan yağmur, kıt su kaynakları ve çetin tabiat şartları onların hayatında belirleyici olmuştur. Geleneklerine bağlı ve değişime kapalı bedeviler, bilmedikleri her şeye de düşmandılar.[34]

Bedeviler hayat şartları gereği iyi birer savaşçıydılar. Silahları ise hafif bir mızrak, yay ve küçük bir kalkandan ibaretti. Bedevilerde kabile fertlerinden birine yapılan bir hakaret tüm kabileye yapılmış kabul edilirdi. Çünkü zorlu yaşam koşulları kabile içinde birlikte hareket etmeyi gerektiriyordu. Bu nedenlerle kabileler arasında savaş sıradan bir hadiseydi. Bedeviler, günlük geçimlerini bazen ihtiyacını karşılayacağı bir eşya ile kendi ürettiğini değiş tokuş yaparak gerçekleştirir bazen de zor kullanarak bölgesinden geçmekte olan zengin bir kervanın mallarını yağmalardı.[35]

İmkânları bakımından daha elverişli şartlara sahip olan yerleşik Araplar için **hadari** ifadesi kullanılmaktadır.[36] Arap Yarımadası'nın güneyindeki Mekke, Medine ve Taif gibi şehirlerde yaşayan; geçimlerini ziraat ve ticaret ile sağlayan insanlar hadari kabul edilmektedir.

Derkenar

Cahiliye Dönemi'nde Arapların değer verdiği erdemli davranışlar, İslam'ın temel hükümlerine aykırı olmamak şartıyla kabul görmüştür. Peygamberimiz(s.a.v.), İslam'ın uygun gördüğü bir şeye rastladığında bu güzel alışkanlıkların sürdürülmesi için ashâbını teşvik etmiştir. Bir sahabisine hitaben "Cahiliye Çağı'nda yaptığın faziletli şeylere İslam Devri'nde de devam et. Misafiri ağırla, yetime ikram et ve komşuna iyi davran!" buyurmuştur.

(Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 5, s. 340.)

Görsel 1.5: *Günümüzde de göçebe olarak varlıklarını devam ettiren bedeviler ve çadırları*

33 Tûr suresi, 32. ayet; Mustafa Fayda, "Câhiliyye", DİA, C 7, s. 17.
34 Âdem Apak, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, s. 23.
35 Şemsettin Günaltay, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, s. 9; bk. Philip K. Hitti, İslam Tarihi, C 1, s. 46.
36 İbn Manzûr, Lisanü'l-Arab, C 4, s. 197.

Bedeviler; kabile dayanışması, asabiyet ve himaye geleneğiyle idare edilen topluluklar iken hadariler asırlarca Sâsânî ve Bizans sınırlarında yarı bağımsız yönetimler kurmuşlardır. Bu sebeple aralarında belirgin farklar oluşmuştur.[37]

İslam'dan Önce Sosyal Sınıflar

İslam'ın ilk muhatapları olan Mekkeliler, kabile anlayışına bağlı hareket etmekteydi. Bu anlayış onların toplumsal algılarını temelden etkilemişti. Kişi, kabilesinin kimliği ile yaşıyordu. Put, kabilesinin putu olduğu için saygın görülüyor; gelenekler ataları öyle kabul ettiği için doğru sayılıyordu. Putperest atalarını taklit edenler hakkında, **"Biz atalarımızı bir din (millet) üzerinde bulduk, biz ancak onları taklit ederiz."**[38] şeklinde buyurularak Kur'an'da cahiliye düşüncesi eleştirilmiştir.

Bu dönemde toplum; hürler, esirler ve mevali olmak üzere üç sınıftan oluşmaktaydı. Kâhinler, şairler ve savaşta kahramanlık gösterenler diğerlerine nispetle daha üstün kabul edilirdi. Yalnız Mekke'de Kusay soyundan olanlar hürlerin de üstünde bir asilzade sınıfı oluşturuyorlardı. Esirler ise köle ve cariyelerden oluşmaktaydı. Köleler mal ve eşya gibi alınıp satılır, miras yoluyla bir kimseden diğerine geçer ya da hediye edilirdi. Esirler ile hürler arasında ise **mevali** denilen azat edilmiş köle ve cariyeler bulunurdu. Mevaliler, köle gibi olmamakla beraber hürlerle aynı haklara sahip olamazlardı. Hür birisiyle evlenemedikleri gibi diyetleri hür birisinin ancak yarısı kadardı.[39]

Kan davaları, kabilelerin kendilerini uzak tutamadıkları başka bir sosyal sorundu. Diyet uygulaması, süregiden kan davalarının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Kan davasında bir kimsenin işlediği suçtan bütün kabilesi sorumlu olurdu. Aynı şekilde saldırıya uğrayan bir kimsenin intikamını da kabile üyelerinin tamamı almak durumundaydı.[40]

YORUMLAYALIM

Cahiliye Araplarının "asabiyet" adını verdikleri, aynı soydan gelen ve aynı kabileye mensup olanların birlikte hareket etmesini sağlayan dayanışma ruhu, Cahiliye Dönemi'nin vazgeçilmez bir unsuru idi. Ancak İslam, müminleri kardeş ilan ederek asabiyetin esasını oluşturan soy üstünlüğünü reddetmiştir. Hz. Peygamber, "Asabiyet duygusuyla öfkelenen, asabiyet uğruna savaşırken yahut asabiyet davası güderken körü körüne açılmış bir bayrak altında ölen bir kimsenin ölümü cahiliye ölümüdür." (Müslim, İmâre, 57.) buyurarak kabile asabiyetinin zihinlerdeki tesirini yok etmek istemiştir. Her devir için tehlike arz eden bu duyguyla mücadele adına uyarısını da şöyle yapmıştır: "Asabiyete çağıran bizden değildir. Asabiyet davası uğruna savaşan bizden değildir. Asabiyet davası uğruna ölen bizden değildir."

(Ebu Dâvûd, Edeb, 111-112.)

Yukarıdaki parçadan hareketle asabiyet duygusunun toplumda ne gibi olumsuzluklara sebep olabileceğini yorumlayınız.

Çetin iklim şartları ve zorlu geçim koşulları nedeniyle kabileler arasındaki ilişki düşmanlık üzerine kurulmuştur. Buna göre aralarında anlaşma bulunmayan iki kabile birbirine düşman sayılmıştır. Cahiliye Dönemi'nde kabile savaşları o kadar sıradan hâle gelmiştir ki baskın ve yağma bir geçim vasıtası olmuştur. Arapların katıldığı bu savaşlar için Eyyâmü'l-Arab ifadesi kullanılır.[41] Cahiliye Devri Arapları, ancak savaş yapmanın yasak olduğu Zilkâde, Zilhicce,

37 Âdem Apak, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, s. 24.
38 Adnan Demircan, Cahiliye Arapları, s. 49; Zuhruf suresi, 23. ayet.
39 Âdem Apak, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, s. 138-142.
40 bk. Neşet Çağatay, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, s. 117.
41 Âdem Apak, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, s. 132.

Muharrem, Receb aylarında düşmanlığa ara verirler ve her türlü saldırıdan kaçınırlardı. Öyle ki eğer çatışma haram aylarda gerçekleşirse bu savaşlara günaha dalmak anlamına gelen **ficar** demişlerdir.[42]

Görsel 1.6: *İslam öncesi Arap toplumunda kabileler arası çatışmalara sıklıkla rastlanırdı.*

İslam Öncesinde Aile

Araplarda evlilik, sosyal hayatı belirleyen önemli bir müesseseydi. Evlilik daha çok kabile içinden yapılırdı. Evliliklerde soyda denkliğe önem verilirdi. Kadın ancak çocuk sahibi olduğunda aileye katılmış sayılırdı. Evlilik yoluyla elde edilen akrabalığı önemsemezler bu sebeple baba ölürse evlatları üvey anneleriyle evlenebilirlerdi. Gerek namus gerekse geçim kaygısıyla kız çocuklarını diri diri toprağa gömme âdeti bulunmaktaydı. Bu uygulama daha çok hayat şartlarının ağır olduğu çölde yaşayan kabilelerde görülmüştür. [43]

Cahiliye kavramı, Arapların İslam'dan önceki dönemini ifade etmek için kullanılmıştır. Ne var ki zaman zaman İslam'dan sonra da cahiliye zihniyetinin devam ettiği görülebilmektedir. Resulullah'ın(s.a.v.) bu konuda uyarılarda bulunması, cahiliye alışkanlıklarının belli bir dönemle sınırlandırılamayacağını açıkça ortaya koyar. Rivayete göre Ebu Zer el-Gıfârî, aralarında geçen bir tartışma esnasında annesinin siyahi olması sebebiyle Bilâl-i Habeşî'yi ayıplamıştı. İki sahabinin aralarında geçenler kendisine aktarılınca Hz. Peygamber, Ebu Zer el-Gıfârî'yi *"Onu annesinin renginden dolayı mı aşağıladın? Demek ki sen kendisinde (hâlâ) cahiliye ahlakı taşıyan bir kimsesin!"* buyurarak uyarmıştı.[44]

HADİSİN REHBERLİĞİNDE

Hz. Peygamber, Müslümanları cahiliye davranışlarına kapılmama konusunda uyararak şöyle buyurmuştur: "Ümmetimde cahiliye âdetlerinden kalma dört şey vardır ki bunları (kolaylıkla) terk edemezler. Bunlar; asaleti ile övünmek, başkalarının soyuna dil uzatmak, yıldızları vesile edinerek yağmur istemek ve ölünün arkasından yüksek sesle ağlayarak yas tutmaktır."

(Müslim, Cenâiz, 29.)

Cahiliye zihniyeti, ortaya çıkmak için fırsat kollayan bir düşünce biçimidir. Cahiliye, sadece düşüncede değil davranışlarda da kendini gösteren bir zihniyettir. Evs ve Hazrecli gençlerin Yahudilerin kışkırtmasıyla silaha sarılarak dövüşmek üzere olduklarını duyan Hz. Peygamber, kendilerini şöyle uyarmıştı: *"Ey Müslüman topluluk! Allah'tan korkun! Ben aranızdayken Allah sizi İslam'a kavuşturmuş, onunla müşerref kılmış, cahiliye zihniyetinden kurtarmış, küfürden uzaklaştırmış ve sizi birbirinize dost kılmışken nasıl oluyor da yine cahiliye davasıyla birbirinize düşebiliyorsunuz!"*[45]

3.4. Kültürel Hayat

İslam'dan önce Arap toplumunda yazı çok gelişmemesine rağmen yine de toplumda okuma yazma bilenler bulunmaktaydı. Cahiliye Arapları kültürlerini büyük ölçüde sözlü olarak sonraki nesillerine aktarırdı. Bu nedenle toplumsal hayatta özellikle şiirin çok büyük bir etkisi ve yeri vardı. Kabileler; zaferleri, düşmanlarına karşı besledikleri kinleri, hicivleri, bunun yanında tabiata dair güzellikleri şairlerin sihirli sözlerinde bulurdu.[46]

42 İbn Hişâm, es-Sîre, C 1, s. 195-196.
43 Adnan Demircan, Cahiliye Arapları, s. 57; Âdem Apak, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, s. 230.
44 Buhârî, Îmân, 22.
45 İbn Hişâm, es-Sîre, C 2, s. 204-205.
46 Adnan Demircan, Cahiliye Arapları, s. 117; Nihad M. Çetin, Eski Arap Şiiri, s. 9.

Haram aylar olan Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Recep ayında Ukâz, Zülmecâz ve Mecenne'de panayırlar kurulurdu. Ayrıca Rebiülevvel ayında kervan yollarının kesiştiği bir noktada bulunan Dûmetü'l-cendel'de ticaret mallarının alınıp satıldığı önemli bir panayır vardı. Bu panayırlar arasında özellikle Ukâz, şiir alanında en görkemli olanıydı. Farklı bölgelerden gelen tüccarların dışında panayırları fırsat bilen şairlerin katılımıyla şiirler söylenir, konuşma ve yarışmalar yapılırdı. Kültürel hayatı besleyen bu panayırlarda dikkati çeken bazı şiirler, keten bezinden yapılmış tomarlara altın suyu ile yazılıp Kâbe'nin duvarına asılırdı. Bu şekilde şairlerin Kâbe'ye asılan seçkin kaside koleksiyonuna **muallakat** denilmiştir.[47]

Harita 1.3: *Cahiliye Dönemi Hicaz bölgesinin meşhur ticaret panayırları*

Araplar şiirin yanı sıra güzel söz söylemeyi de oldukça önemserdi. Şiir ve hitabet, insanların panayırlara ilgisini arttırmak için önemli bir araçtı. Bir yandan alışveriş yapılırken diğer taraftan şiirler söylenir, konuşmalar yapılır ve bunların en iyileri halka duyurulurdu. Dil o derece etkiliydi ki bir şairin söz ile kabilesini savunmasını bazen bir süvari, kılıcıyla o ölçüde başarmış olamazdı.[48]

Cahiliye Devri mensur edebiyat ürünlerinin başında ahbâr ve Eyyâmü'l-Arab gelir. Arapların eski tarihlerine dair destansı her türlü rivayete ahbâr denilmektedir. Ahbârın özel bir kısmını ise Eyyâmü'l-Arab oluşturur. Araplar açısından diğer milletlerin destanları ile aynı değeri taşıyan Eyyâmü'l-Arab hem Arapların kahramanlık vasıflarını öne çıkarmış hem de Arap dilinin gelişimine katkı sağlamıştır. Öyle ki bu savaşları anlatan hikâyeler, hafızlarda korunarak bir sonraki nesle aktarılmıştır. Bu savaşları anlatan şiirler ise Arapların divanını meydana getirmiştir. Ensâbü'l-Arab; Cahiliye Devri Araplarının şiir, hitabet ve Eyyâmü'l-Arab gibi kültürel ürünlerinin en önemli unsurlarından kabul edilir. Arapların nesep ilmine ilgi duymaları sadece atalarının soy bilgisine dair bilgi sahibi olup onları yâd etmekle sınırlı değildir. Nesep şecereleri, Arap siyasi ve sosyal hayatının da temelidir. Nitekim Araplar kabileler arası ittifaklarını nesep cetvellerinden ilham alarak gerçekleştirmişlerdir. Aynı şekilde dost ve düşmanlıklarını yine bu kaynaklara dayanarak belirlemişlerdir.[49]

4. İslamiyet Öncesi Hicaz

Arap Yarımadası'nın İslam tarihi açısından en önemli bölgesi olan Hicaz'da Arabistan'ın diğer bölgelerindeki gibi devletler kurulmamış, bölge halkı daha çok kabile sistemine dayalı bir hayat yaşamıştır. Bölge ile ilgili ilk tarihî veriler "Eyyâmü'l-Arab" adı verilen kabileler arasındaki savaşlarla ilgilidir. Hicaz, Şam ile Yemen'i birbirine bağlayan ana ticaret yolunun üzerinde bulunması sebebiyle önemli bir konuma sahiptir. Mekke, Taif ve Yesrib gibi şehirlerin bulunduğu Hicaz'ı, Kâbe daha da değerli kılmaktadır.[50]

47 Süleyman Tülücü, "Muallakât", DİA, C 30, s. 310.
48 bk. Ahmet Çelebi, İslam Öncesi Mekke ve Tarih Anlayışımız, s. 165; Neşet Çağatay, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, s. 101.
49 Âdem Apak, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, s. 177-179, 194-195.
50 Hakkı Dursun Yıldız, "Arabistan", DİA, C 3, s. 254.

4.1. Mekke

Kur'an-ı Kerim'de "Mekke", "Bekke" , "Ümmü'l-kurâ" ve "Beledü'l-emin" gibi isimlerle anılan şehir[51] aynı zamanda "ekin bitmeyen bir vadi" olarak nitelenmiştir. Kurak ve sıcak bir iklime sahip olduğundan, düzensiz yağışlar ve konumu dolayısıyla tarih boyunca birçok defa sel baskınlarına uğramıştır.[52]

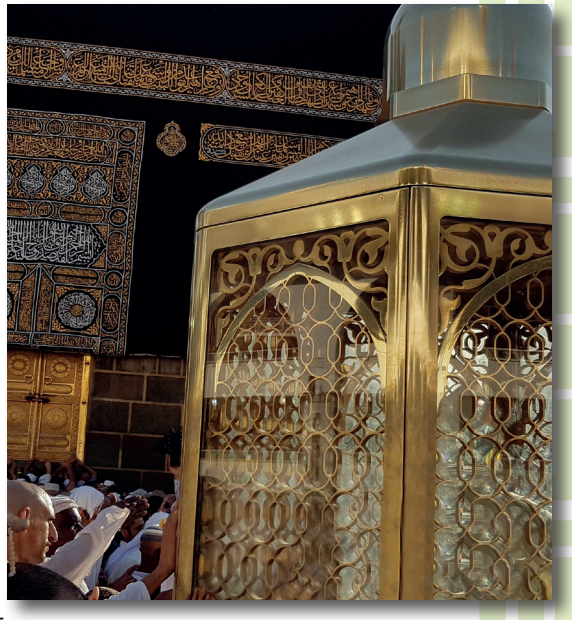

Görsel 1.7: *Kâbe'nin hemen yanındaki Makam-ı İbrahim*

Mekke'nin ilk sakinlerinin Amâlikalılar olduğu kabul edilir. Amâlikalılar ve onlardan sonra şehrin sakinleri olan Cürhümîlerin Mekke'nin merkezinde değil çevresindeki bölgelerde yaşamış oldukları düşünülmektedir. Mekke'nin bilinen tarihi ise Hz. İbrahim ve ailesinin buraya gelmesi ve Kâbe'yi inşa etmesi ile başlar. İbrahim(a.s.), tevhid mücadelesi verirken Nemrut tarafından atıldığı ateşten kurtularak kendisine inananlarla birlikte Kudüs tarafına göç etmişti. Daha sonra vahyin yol göstermesi ile eşi Hacer ve oğlu İsmail'i(a.s.) Mekke'ye götürüp bırakmıştı. Yanlarındaki su ve erzak tükenince çaresiz kalan Hacer'in imdadına ilahi yardım yetişmiş kupkuru vadiden zemzem adı verilen su akmaya başlamıştı. Hz. İsmail ve annesine hayat veren zemzem, Mekke'nin şehirleşmesini de sağlamış Cürhümîler oraya yerleşerek Hz. İsmail ile akrabalık kurmuşlardır. Kâbe, Allah'ın(c.c.) emri ile İbrahim(a.s.) ve oğlu İsmail(a.s.) tarafından yeniden inşa edilmiştir.[53] Mekke'yi emin bir şehir yapması için Rabbine dua eden Hz. İbrahim'in duası kabul edilmiş, Kâbe ve çevresi Allah Teâlâ tarafından dokunulmaz anlamında **harem** olarak belirlenmiştir. Bu bölgede canlıların öldürülmesi ve bitki örtüsüne zarar verilmesi yasaklanmıştır.[54]

ARAŞTIRALIM

Hz. İsmail ve annesi Hacer'in Mekke'ye götürülme sebebini ve sonrasında yaşananların ayrıntılarıyla araştırınız. Bulduğunuz bilgileri sınıf panosunda paylaşınız.

Kendisine peygamberlik vazifesi verilen İsmail(a.s.) babasının vefatından sonra Kâbe ve hac işlerine dair hizmetleri uzun yıllar sürdürmüştür. Hac ibadetinin menasiki de Hicaz halkına Hz. İsmail tarafından öğretilmiştir.[55]

Cürhümîlerin Mekke'deki varlığına son vererek şehrin yeni hâkimi olanlar Amr b. Luhay idaresindeki Huzâalılardır. Üç asır kadar süren Huzâalıların hâkimiyetinden sonra Mekke'nin idaresi Kusay b. Kilab liderliğindeki Kureyş kabilesine geçti.[56] Hz. Muhammed'in(s.a.v.) atalarından olan Kusay'ın yaptığı ilk iş, Mekke çevresinde yarı göçebe bir hayat süren kabilesini bir araya toplayarak Kâbe'nin etrafına yerleştirmek olmuştur. Kusay, Kureyş kabilesinin önemli işlerini görüşmek üzere **Dârünnedve**'yi kurmuş, zamanla Mekke'nin idaresinde ve hac hizmetlerinde bazı yenilikler gerçekleştirmiştir. Kâbe'nin avlusuna yerleştirdiği deriden havuza şehir dışındaki

51 bk. Fetih suresi, 24. ayet; Âl-i İmrân suresi, 96. ayet; En'âm suresi 92. ayet; Tîn suresi, 3. ayet.
52 bk. İbrahim suresi, 37. ayet; Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mekke", DİA, C 28, s. 555.
53 Ezrakî, Ahbâru Mekke, C 1, s. 97, 104.
54 Ezrakî, Ahbâru Mekke, C 2, s. 680; bk. Âl-i İmrân suresi, 96-97. ayetler.
55 Ömer Faruk Harman, "İsmail", DİA, C 23, s. 80.
56 Ezrakî, Ahbâru-Mekke, C 1, s. 187, 153, 164.

kuyulardan su taşıyarak hacıların ihtiyacını karşılaması ve onları doyurması bu hizmetlerinden bazılarıdır. Kusay'ın vefatından İslam'ın doğuşuna kadar geçen yaklaşık bir buçuk asır boyunca Kureyş kabilesi, Kâbe ile ilgili görevleri yerine getirmeye devam etmiştir.[57]

Kabile sisteminin hâkim olduğu Mekke'de merkezî bir otorite yoktu. Dârünnedve'de toplanan, önemli işlerde ve ihtiyaç duyulduğunda görüşlerine başvurulan bir danışma kurulu bulunmaktaydı. Kureyş kabilesinin her bir kolunun ileri gelenlerinden bir ya da birkaç kişinin katılımıyla oluşan kurul, şehrin güvenliğini ve geleceğini ilgilendiren kararlar alırdı.[58]

Görsel 1.8: *Âl-i İmrân suresi, 96. ayet*
(Hat: Ferhat Kurlu, Tezhib: Zeynep Kurlu)

Kur'an-ı Kerim'de **"Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk beyt, Mekke'dekidir (Kâbe)."**[59] ayetiyle ilk mabet olduğu bildirilen Kâbe, tevhid inancının merkeziydi. Ancak Huzaâlı Amr b. Luhay vasıtasıyla putperestliği benimseyen Mekkeliler Kâbe ve çevresini putlarla doldurmuşlardı. Mekkeliler önünde "meysir" dedikleri fal açma okları bulunan en büyük putları Hübel için kurbanlar keser ve önemli işlerini ona danışırlardı. Kureyş'in bundan başka isimleri İsaf ve Naile olan iki büyük putu daha vardı. Bunun yanında çoğu Mekkelinin evinde kendilerine ait putları bulunurdu. Mekke'de putperestlerin dışında az sayıda olsa da Hıristiyanlar ve Hanifler mevcuttu.[60]

Roma, Bizans, İran ve Habeş hükümdarları zaman zaman Mekke'yi ele geçirmek için teşebbüslerde bulunmuşlardır. Çünkü Arap Yarımadası'nı kontrol etmenin yolu Mekke'yi ele geçirmekle mümkün olabilirdi. Arap tarihinde çok önemli bir yeri olan Fil Olayı da buna benzer bir teşebbüsten kaynaklanmıştı. Habeş Krallığı'na bağlı olan Yemen Valisi Ebrehe, Arapların Kâbe'ye olan ilgisini San'a şehrinde yaptırdığı görkemli kiliseye çekmek istemiş ve bunu gerçekleştirebilmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştu. Çabaları sonuç vermeyince Kâbe'yi yıkarak Mekke'nin dinî bir merkez olma özelliğini ortadan kaldırmayı ve Mekkelilerin ticari faaliyetlerine son vermeyi planlamıştı. Böylece San'a şehrini Arabistan'ın merkezi hâline getirmeyi hedefliyordu. Önünde büyük bir fil bulunan ordusuyla Mekke'ye kadar gelmiş, fakat Kâbe'ye yaklaşmaya muvaffak olamamıştı. Allah(c.c.) tarafından gönderilen kuşların attığı küçük taşlarla ordusu darmadağın olmuş, kendisi San'a'ya dönmüş ve çok geçmeden ölmüştür.[61]

Dinî bir merkez olan Mekke, iktisadi bakımdan da oldukça elverişli bir konumda idi. Çünkü bu şehir; güneyde Yemen, kuzeyde Akdeniz, doğuda Basra Körfezi, batıda Kızıldeniz'in önemli bir limanı olan Cidde ve Afrika istikametinde giden yolların kesişme noktasında bulunuyordu. Mekke'nin ekonomik hayatının temeli ticaret idi. Yılın belirli aylarında Arabistan'ın her tarafından Kâbe'yi ziyarete gelen insanlar şehrin ticari faaliyetlerini canlandırırdı. Kureyşliler yılda iki defa kuzeye ve güneye büyük kervanlar gönderirler, yılın diğer zamanlarında ise daha küçük kervanlarla ticaret yaparlardı. Coğrafi şartlar sebebiyle Mekke'de tarım yapma imkânı pek yoktu.[62]

57 İbn Hişâm, es-Sîre, C 1, s. 130-140.
58 İbn Sa'd, et-Tabakât, C 1, s. 52; Belâzürî, Ensâb, C 1, s. 59.
59 Âl-i İmrân suresi, 96. ayet.
60 Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mekke", DİA, C 28, s. 557.
61 İbn Hişâm, es-Sîre, C 1, s. 44-58; bk. Fil suresi, 1-5. ayetler.
62 Hakkı Dursun Yıldız, "Arabistan", DİA, C 3, s. 254.

SUNUM YAPALIM

Sınıfta üç gruba ayrılıp Mekke'nin dinî, ekonomik ve siyasi açıdan önemini paylaşarak araştırınız. Elde ettiğiniz bilgilerle bir sunum yapınız.

4.2. Taif

Sakif kabilesinin hâkimiyetine girmeden evvel üzerinde bulunduğu Vec Vadisi'nin adıyla anılan şehir, Sakiflilerden sonra Taif adını almıştır.

Hicaz'ın iklimi en soğuk şehri olan Taif, yaz aylarındaki serin havası sebebiyle Mekke'nin ileri gelenlerinin yazlık şehri olma özelliğini taşıyordu. Şehir, zengin su kaynaklarına ve verimli topraklara sahip olmasının yanında Arabistan'ın doğu, batı ve güneyden gelen yollarının kesişme noktasında yer almaktaydı.[63]

Görsel 1.9: *Mekkelilerin sayfiye şehri olan Taif*

Taif şehrini de içine alan Vec Vadisi'ndeki yerleşimin Nuh tufanından önce başladığı rivayet edilmektedir. Tufandan sonra şehrin ilk sakinleri olarak Amâlikalılar kabul edilir. Semud kavmi Amâlikalıları buradan çıkarmış, daha sonra pek çok Arap kabilesi burada bir süre ikamet etmiştir.[64]

Zirai alanda kendilerini geliştiren Sakiflileri, Taif'i meyve bahçeleri ve üzüm bağlarıyla doldurmuşlardır. Sulama işleri için derelere bent ve barajlar da yapmış kısa sürede şehri bayındır hâle getirmişlerdir. Âmiroğulları ile aralarında oluşan düşmanlık sebebiyle bir süre şehri terk etmek zorunda kalsalar da tarımdan anlamayan Âmiroğulları, onların şehre dönmesine izin vermek zorunda kalmıştır.

Sakiflilerin idaresindeki şehirde tarım ve hayvancılığın yanında çeşitli el sanatları ve ticaret de hayli ilerlemişti. Taif'in ürettiği kuru üzüm, şarap, zeytinyağı ve bal gibi ürünler bütün Arabistan'da tanınmaktaydı. Şehir, ayrıca deri işlemeciliğinde de şöhretini tüm Arabistan'a duyurmuştu. Taiflilerin ürünlerini başlangıçta Mekkeli tüccarlar Arabistan'ın her tarafına ulaştırmaktaydı. Bir süre sonra Taifliler de ticaret işinde ustalaştılar. Şehirdeki ticari canlılık, bazı Yahudi tüccarların ilgisini çekmiş ve bu durum şehirde az da olsa Yahudi nüfusun bulunmasına sebep olmuştur.[65]

4.3. Yesrib

Hz. Muhammed'in(s.a.v.) hicretinden sonra Medine adını alan Yesrib, Uhud ve Âir dağlarının arasında kurulmuştur. Etrafında volkanik oluşumlar bulunan şehir su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Amâlikalılar Yesrib'in ilk sakinleri olarak kabul edilir. Şehrin sonraki sakinleri olan Yahudilerin Yesrib'e gelişleri hakkında birden fazla rivayet vardır. Ağır basan görüş, Bâbil Kralı Buhtunnasr'ın, Kudüs'ü işgal ettikten sonra Bâbil'e sürdüğü Yahudilerden bir kısmının Yesrib'e gelip yerleştikleridir. Hıristiyanlığın Suriye'de yayılmasının ardından Romalıların baskısına maruz kalan Filistin ve Suriye Yahudileri de kendileri için güvenli bölge olarak Yesrib'i seçmiş ve buraya yerleşmişlerdir. Bunlar Benî Kurayza, Benî Kaynuka ve Benî Nadir isimli Yahudi kabileleridir.[66]

63 Yakut el-Hamevî, Mu'cemu'l-buldân, C 4, s. 8.
64 Taberî, Târîh, s. 206; Belâzürî, Ensâb, C 1, s. 29.
65 Yakut el-Hamevî, Mu'cemu'l-buldân, C 4, s. 8-12.
66 Semhûdî, Vefâü'l-vefâ, C 1, s. 157.

Yahudiler Yesrib'e gelip yerleştikten sonra Arap kabile geleneğini benimsemiş ve hatta Arap isimleri almaya başlamışlardır. İlerleyen zamanlarda Yemenli Ezd kabilesinin iki kolu olan Evs ve Hazrec, Yemen'deki Me'rib Barajı'nın yıkılması üzerine Hicaz bölgesine göç etmiş ve Yesrib'e yerleşmişti.[67] Kahtânî Araplarından olan Evs ve Hazrecliler, burada Yahudilerin ekonomik ve siyasal baskısı altında yaşamaya başlamışlardı. Gassânîler ve diğer bazı Arap kabilelerinin desteğini alan Hazrecliler Yahudilere üstünlük sağlayınca bu iki kabile Yahudilerin baskısından kurtulmuş oldu. Şehirde hâkimiyeti ele geçiren Evs ve Hazrec kabileleri Yahudilerin kışkırtmaları sonucu bir süre sonra birbirine düşman iki kabile hâline geldi.[68]

SÖZ SİZDE

Yahudilerin Evs ve Hazrec kabilelerini birbirine düşman etmeye çalışmasının sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

İnanç olarak putperestliği benimsemiş olan Evs ve Hazrec kabilelerinin Menât isimli putları bulunmaktaydı. Onlar Yesrib ile Mekke arasında bulunan Kudeyd'deki tapınağa yerleştirdikleri bu puta çok fazla değer verir, hac için Kâbe'ye gittiklerinde bile Menât'a gelip tıraş olmadan haccı tamamlanmış saymazlardı. Çeşitli vesilelerle hediyeler takdim edip kurbanlar sundukları Menât'a verdikleri değerden dolayı çocuklarına Abdumenât veya Zeydumenât isimlerini verirlerdi.[69]

Görsel 1.10: *Yesrib şehrinin temsilî görüntüsü*

Yesribliler ticaretle uğraşmalarına rağmen bu konuda Hicaz'ın diğer şehirleri kadar ileri değillerdi. Halk daha çok tarım ve hayvancılıkla geçinmekle beraber dokumacılık, demircilik gibi işleri yapanlar da vardı. Benî Kaynuka kabilesi ise kuyumculuk ve silah imalatında adından söz ettiriyordu. Kendilerine ait bir çarşıları da bulunan Kaynukalıların öncülüğünde Yahudiler şehrin ekonomisinde söz sahibiydiler.

Merkezî bir yönetim olmadığı için Yesrib'de her kabile bağımsız bir şekilde kendi kurallarına göre yaşıyordu. Bununla birlikte ekonomik açıdan üstün durumda bulunan Yahudiler zaman zaman bu üstünlüklerini idari konulara da yansıtıyor, Araplar onlara tabi olmak zorunda kalıyordu. Daha sonra şehrin hâkimiyeti Araplara geçince Yahudiler Evs ve Hazrec'i birbirine düşürerek onların daha fazla güçlenmelerini engellemişti. Bu süreçte Evsliler, Benî Kurayza ve Benî Nadir ile; Hazrecliler ise Benî Kaynuka ile ittifak kurmuşlardı. Şehirdeki bu parçalanmışlık, Hz. Peygamber'in gelişine kadar uzun bir süre devam etmiştir.[70]

67 İbn Hişâm, es-Sîre, C 1, s. 13-14.
68 Yâkut el-Hamevî, Mu'cemu'l-buldân, C 5, s. 82-87; Semhûdî, Vefâü'l-vefâ, C 1, 166-167.
69 İbnü'l-Kelbî, Kitabu'l-asnâm, s. 29-30.
70 Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Medine", DİA, C 28, s. 309-311.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü yazınız.

1. Siyer kitaplarına günümüzde bilinen şeklini veren ilk tarihçi ..... olmuştur.
2. Çölde konargöçer hâlde yaşayan insanlara ..... adı verilmiştir.
3. Araplar savaşmanın yasak olduğu haram aylarda yapılan savaşlara ..... adını vermişlerdir.
4. Kureyş kabilesinin önemli işlerinin görüşüldüğü Dârünnedve ..... tarafından kurulmuştur.
5. Yesrib'de kuyumculuk ve silah imalatında adından söz ettiren ve kendilerine ait çarşısı bulunan Yahudi kabilesi ..... idi.
6. Evs ve Hazrec kabilelerinin Yesrib ile Mekke arasında bulunan Kudeyd'deki tapınağa yerleştirdikleri ..... isimli putları bulunmaktaydı.

B. Aşağıdaki açık uçlu soruların cevabını ilgili alana yazınız.

7. Müminler Peygamberimizin(s.a.v.) rehberliğine neden ihtiyaç duyarlar? Açıklayınız.

.....
.....

8. İslam öncesi Arap Yarımadası'nın tarihini bilmenin siyer açısından önemi nedir? Açıklayınız.

.....
.....

9. Mekke'yi Hicaz bölgesinin en önemli şehri yapan etkenler nelerdir?

.....
.....

10. İslam'dan önceki dönemin belirgin özelliği olan cahiliye zihniyetinin günümüzde de devam etmesi ne anlama gelmektedir?

.....
.....

11. Eyyâmü'l-Arab kavramıyla anlatılmak istenen nedir?

.....
.....

12. Cahiliye Dönemi'nde kurulan panayırların kültürel hayat açısından nasıl bir önemi vardı? Açıklayınız.

.....
.....

13. Putperest Mekkelilerin Allah(c.c.) inancı nasıldı? Açıklayınız.

.....
.....

14. Hem Kuzey hem de Güney Arabistan'a girmiş olmasına rağmen Yahudiliğin Araplar arasında pek yayılmamasının sebepleri nelerdir?

.....
.....

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

15. İbn Sa'd tarafından kaleme alınmış olan "et-Tabakâtü'l-kübrâ" isimli eser ile ilgili olarak aşağıdaki bilgilerden hangisi doğrudur?

A) Hicretten başlayarak Hz. Ömer Dönemi'ndeki fetihlere kadar geçen süreci anlatır.
B) Hz. Peygamber'in dış görünüşünü, yaşayışını ve şahsi hayatını anlatır.
C) Kitabın ilk cildi siyer konularına, son cildi hanım sahabilere ayrılmıştır.
D) Kabile esasına göre düzenlenmiş bir kitaptır.
E) Resulullah'ın Medine Dönemi'ndeki gazve ve seriyyeleri ele alınmıştır.

16. Hz. Muhammed'in(s.a.v.) peygamberliğini inkâr edenlere cevap vermek amacıyla yazılan ve peygamberlik alametlerini anlatan eserlere verilen isim aşağıdakilerden hangisidir?

A) Delâilü'n-nübüvve
B) Sîretü'n-nebeviyye
C) Şemâil
D) Meğâzî
E) Tabakât

17. Putperest Arapların inançları ile ilgili aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Putları Allah'a(c.c.) yaklaşmak için bir aracı olarak görüyorlardı.
B) Putlara kurban kesmek yaygın bir ibadet şekliydi.
C) Ahirete inanmazlardı.
D) Allah'ın(c.c.) varlığını inkâr ediyorlardı.
E) Putlardan sadece dünyevi isteklerde bulunurlardı.

18. Aşağıdakilerden hangisi Güney Arabistan'da kurulmuş devletlerden biridir?

A) Hîreliler
B) Gassanîler
C) Mainîler
D) Nabâtîler
E) Tedmürlüler

19. Hakîm b. Hizâm, Hz. Peygamber'e gelerek kendisinin Cahiliye Devri'nde verdiği sadaka, azat ettiği köle, akrabaya iyilik gibi bazı davranışlarının karşılığı olup olmadığını sordu. Bunun üzerine Resulullah(s.a.v.) "Sen eskiden yaptığın hayırlarla Müslüman oldun." buyurarak o davranışları devam ettirmesini istemiştir.

Yukarıdaki paragraftan çıkarılacak <u>en kapsamlı</u> yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sahabiler zaman zaman Peygamberimize(s.a.v.) sorular sormuştur.
B) Cahiliye Devri'nde hayır işlemeyenler Müslüman olamamıştır.
C) İslam, Cahiliye Devri'ndeki güzel uygulamaların sürdürülmesini istemiştir.
D) Hakîm b. Hizâm yaptığı iyilikler sayesinde Müslüman olmuştur.
E) Köle azat etmek Cahiliye Devri'nde yaygın olan bir davranıştır.

20. Amr b. Luhay ismini Mekke tarihi açısından önemli kılan husus aşağıdakilerden hangisidir?

A) Dârünnedve'yi kurmuş olması
B) Mekke'nin idaresinde yenilikler yapması
C) Hac hizmetlerini düzenlemesi
D) Kâbe'yi yıkmak istemesi
E) Mekke'ye putperestliği getirmesi

21. Sakifoğulları Kâbe'ye alternatif bir mabet inşa edip Taif'i hac mekânı yapmak istemişler, Kâbe'yi yıkmak üzere gelen Ebrehe'ye yardım etmişler ve Ficar Savaşı'nda Kureyş'e karşı mücadele etmişlerdir.

Yukarıdaki paragraftan çıkarılacak <u>en kapsamlı</u> yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sakifoğulları Mekke ile siyasi rekabet hâlindedir.
B) Sakifoğulları daima güçlünün yanında yer almıştır.
C) Sakifoğulları Ficar Savaşları'na katılmıştır.
D) Ebrehe Sakifoğullarından yardım istemiştir.
E) Sakifoğulları Kâbe'ye kıymet vermemektedir.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Arapların İslam'dan önceki inanç, tutum ve hayat telakkilerini, daha genel anlamda da kişilerin ve toplumların günah ve isyanlarını ifade eden cahiliye kavramı Kur'an'da bu dönem ile İslam sonrasını ayırmak için kullanılmıştır.

"Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi ki (bu güvenin yol açtığı) uyuklamahâli bir kısmınızı kaplıyordu. Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir grup da Allah'a karşı haksız yere Cahiliye Devri'ndekine benzer düşüncelere kapılıyorlar, 'Bu işten bize ne!' diyorlardı. De ki: İş (zafer, yardım, her şeyin karar ve buyruğu) tamamen Allah'a aittir. Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. 'Bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik.' diyorlar. Şöyle de: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi. Allah, içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için (böyle yaptı). Allah içinizde ne varsa hepsini bilir."

(Âl-i İmrân suresi, 154. ayet.)

"O zaman inkâr edenler, kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah da elçisine ve müminlere sükûnet ve güvenini indirdi, onların takvâ sözünü tutmalarını sağladı. Zaten onlar buna lâyık ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilendir."

(Fetih suresi, 26. ayet.)

"Yoksa onlar (İslam öncesi) cahiliye idaresini mi arıyorlar? İyi anlayan bir topluma göre hükümranlığı Allah'tan daha güzel kim vardır?"

(Mâide suresi, 50. ayet.)

22, 23 ve 24. soruları yukarıdaki ayetlere göre cevaplayınız.

22. Cahiliye zihniyetine kapılmış bir insanın davranış özellikleri nelerdir?

.....
.....

23. Allah Teâlâ'nın cahiliye düşüncesine sahip olanlar ile İslam'ı kabul etmiş olanları nasıl karşılaştırdığını bulunuz.

.....
.....

24. Aşağıdakilerden hangisi Allah Teâlâ'nın cahiliye kavramına yüklediği anlamlardan biri <u>değildir</u>?

A) Şahsi menfaat kaygısıyla haksızlık etme
B) Şüphe ve gizlilik içinde davranışta bulunma
C) Alıştığı yaşam biçimini terk etmeme
D) Geçmiş yönetime özlem duyma
E) Keder ve üzüntü ile hareket etme